

DREWNIANE ZABYTKI
ARCHIDIECEZJI
GNIEŹNIĘSKIEJ

PRZEWODNIK

CIENIN KOŚCIELNY

INOWROCŁAW

ŁADEK

ŁUBOWO

MŁODOJEWO

POPOWO KOŚCIELNE

SOKOLNIKI

WALISZEWO

WRZEŚNIA

Fundusze
Europejskie
Infrastruktura i Środowisko

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego

SPIS TREŚCI

ŁUBOWO: KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MIKOŁAJA	5
WALISZEWO: KOŚCIÓŁ PW. ŚW. KATARZYNY	8
SOKOLNIKI: KOŚCIÓŁ PW. ŚW. STANISŁAWA BISKUPA MĘCZENNIKA	11
POPOWO KOŚCIELNE: KOŚCIÓŁ PW. ZWIASTOWANIA NMP	14
INOWROCŁAW: KOŚCIÓŁ FARNY PW. ŚW. MIKOŁAJA	16
WRZEŚNIA: KOŚCIÓŁ PW. ŚW. KRZYŻA	21
MŁODOJEWO: KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MIKOŁAJA	24
ŁĄDEK: KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MIKOŁAJA	27
CIENIN KOŚCIELNY: KOŚCIÓŁ PW. ŚW. KATARZYNY ALEKSANDRYJSKIEJ	30

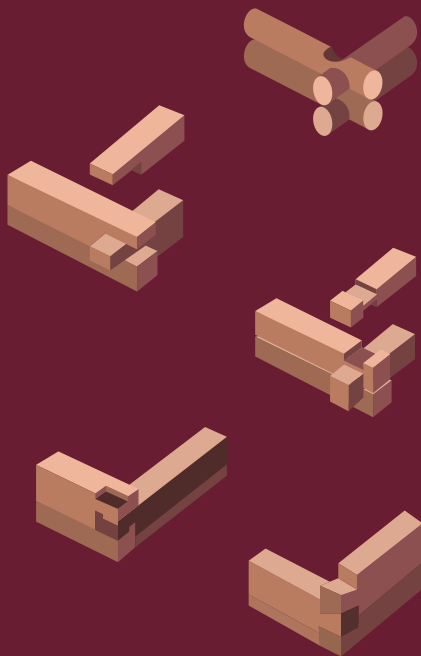
W ramach dotacji z Unii Europejskiej na terenie Archidiecezji Gnieźnieńskiej renowacji i konserwacji poddano blisko osiemdziesiąt drewnianych zabytkowych obiektów w dziewięciu kościołach. Zachęcamy do zapoznania się z efektami prac zespołu sześćdziesięciu osób zaangażowanych w ratowanie i promowanie dziedzictwa kulturowego.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
Oś priorytetowa VIII Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury
Działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

JAK BUDOWANO DREWNIANE KOŚCIOŁY?

Trudno jest opisać proces budowania wszystkich drewnianych kościołów, gdyż każda grupa ciesielska posiadała swój jedyny, niepowtarzalny sposób. Do każdego obiektu podchodzono indywidualnie, dostosowując się do zastanych warunków terenowych. Pokusimy się jednak o zaprezentowanie sposobu budowania drewnianego kościoła na przykładzie konstrukcji zrębowej.

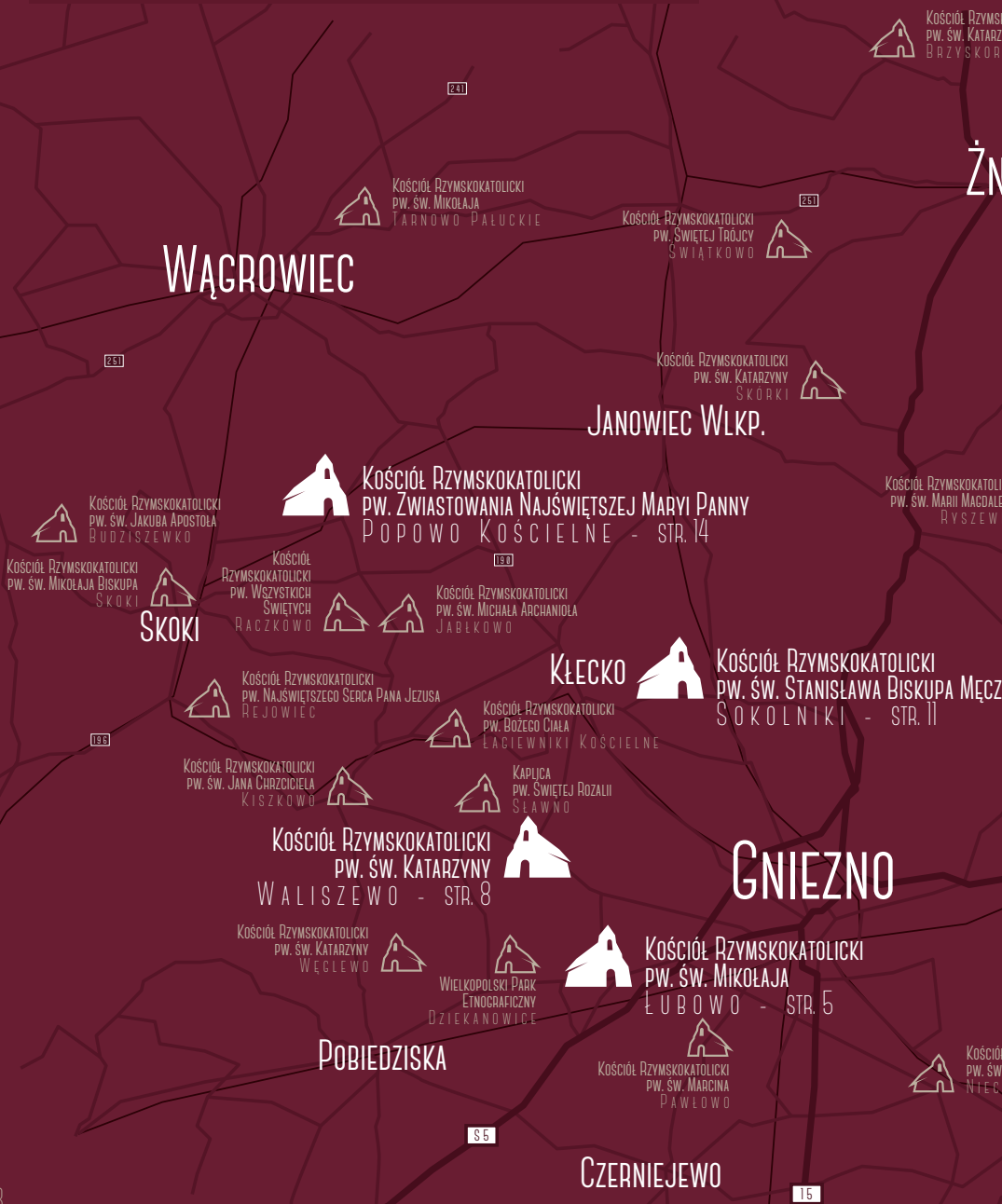
Przypuszczalnie najdłuższym procesem było gromadzenie drewna – dębowego na podwaliny, zaś sosnowego, jodłowego czy świerkowego na ściany. Drewno powinno sezonować, czyli przeleżeć po ścięciu wszystkie pory roku, co zapewni mu dość czasu, w ciągu którego będzie „pracować”, ulegać procesom rozszerzania się i kurczenia pod wpływem warunków atmosferycznych: opadów i temperatury. Po przebyciu sezonowania drewno należy ociosać i wygładzić toporami. Grube bele przygotowywano na podwaliny i ściany oraz pozostałe elementy konstrukcyjne więźby dachowej, np. krokwie, jętki i łąty oraz przygotowywano gont. Okres przygotowawczy do budowy mógł trwać nawet kilka miesięcy (może nawet lat). Samo wznoszenie budynku kościoła trwało przeciętnie kilkanaście tygodni. Najpierw kładziono podwaliny na fundamenty, które wykonane były z kamieni, wiązanych jedynie piaskiem. W narożach kładziono największe głazy, tzw. kamienie węgielne, węzłowe, na których opierał się węzeł ściany. Następnie wznoszono ściany, układano bele z wyciętym zamkiem, łącząc poszczególne belki na zrąb. Po wzniesieniu ścian przykrywano wewnątrz kościoła stropem, dopiero w następnej kolejności budowano więźbę dachową. Połączone krokwie opierano na murłatach, przeciwległe zaś dodatkowo wzmacniano, łącząc jętkami. Połacie dachowe pokrywano gontem kładzionym na zakładkę. Po wzniesieniu kościoła oraz przykryciu go dachem dobudowywano wieżę, czasami inne kaplice, zakrystie, w niektórych przypadkach umieszczano na kalenicy sygnaturkę.

Z upływem lat kościół szalowano (osłaniano dodatkowymi deskami), na które przybijano pionowo dodatkowe belki, tzw. lisice. Stosowano to w przypadku, gdy kościół zaczął z czasem „wybrzuszać się”, aby wzmocnić jego konstrukcję. Kościół zabezpieczano przeciwbiologicznie i przeciwpożarowo. W tym celu stosowano m.in. smołę, dlatego obecnie drewniane kościoły często są w kolorze czarnym.

ARCHIDIECEZJA GŃEŹNIEŃSKA

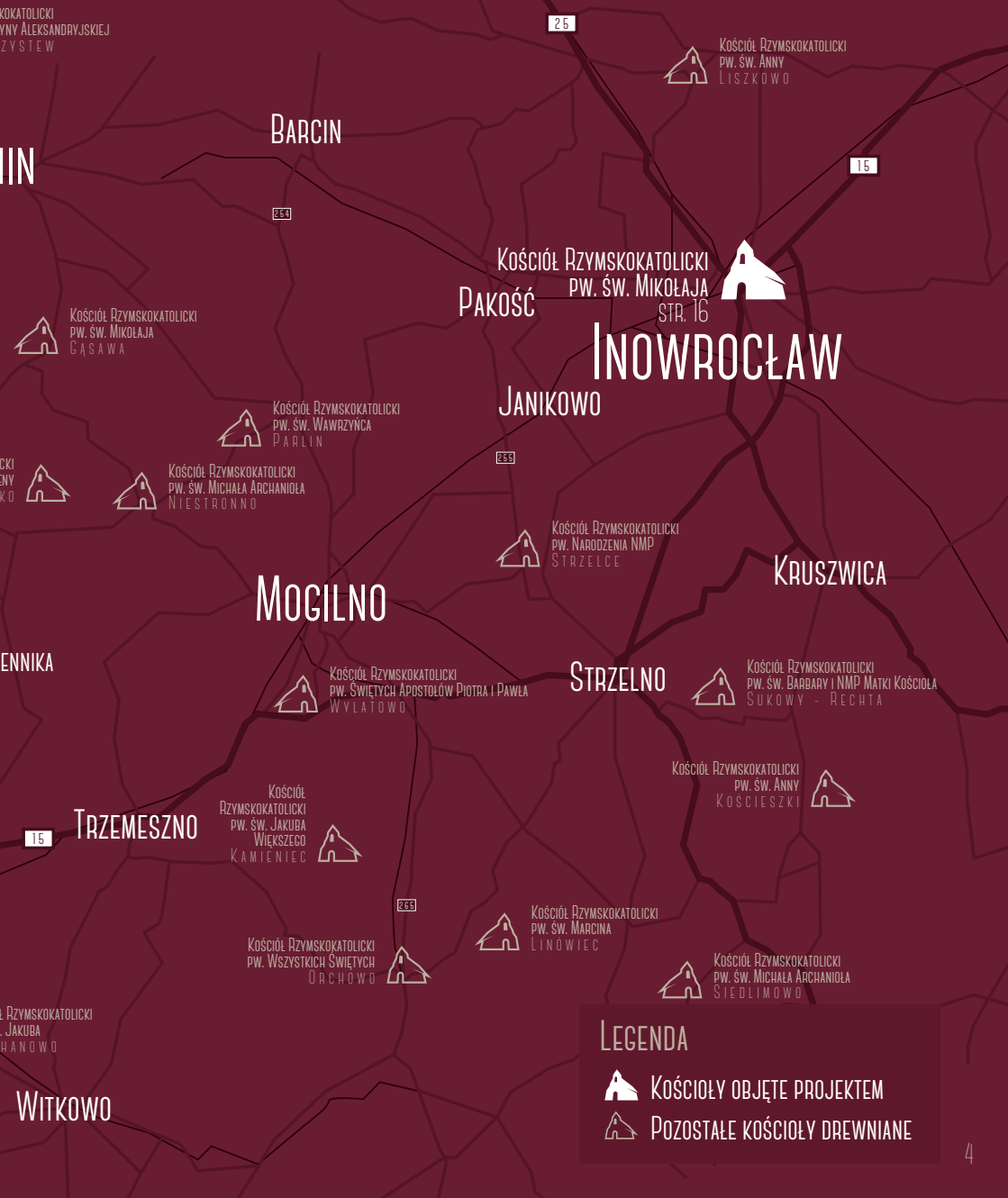
CZĘŚĆ PÓŁNOCNA

Widniejący na logotypie święty Wojciech jest patronem Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Jego atrybuty to drewniane przedmioty: krzyż oraz wiosło i włócznia, którymi został zamordowany w trakcie misji chrystianizacyjnej w Prusach w 997 r.

DREWNIANE ZABYTKI
ARCHIDIECEZJI
GNIEZŃEŃSKIEJ

OŁTARZ Z MANIERĄ

Ołtarz główny wykonany został w estetyce manierystycznej w połowie XVII wieku. Nurt ten wywodzi się z renesansu i jest jego przekształconą, zmienioną (zmanierowaną) formą artystyczną. Charakteryzuje się wytwornością, wyrafinowaniem, kunsztownością, świadomą sztucznością form, zakładającą znaczną swobodę wyobraźni i fantazji twórcy. Ceniony jest efekt zaskoczenia, gra iluzji oraz fantazyjna niekonwencjonalność pomysłu. W ołtarzu z Łubowa szczególną uwagę zwraca jego intensywna, koralowa kolorystyka.

W finezyjnie rozwiniętych uszakach z ornamentem chrząstkowo-małżowinowym umieszczone zostały pełnoplastyczne rzeźby świętych biskupów, patronów Polski: św. Wojciecha i św. Stanisława.

PATRON POLSKI

Św. Wojciech, pierwszy patron Polski, urodził się w 956 roku w czeskich Libicach. Zdołał uzyskać gruntowne wykształcenie w szkole katedralnej w Magdeburgu. Po powrocie mimo młodego wieku został mianowany biskupem Pragi. Nawoływał wówczas do przemiany życia i porzucenia złych obyczajów zarówno możnych, jak i duchowieństwo, nie spotkał się jednak z posłuchem. Opuścił Pragę, przywdziewając habit benedyktyński, i wraz z bratem Radzymem Gaudentym osiadł w klasztorze na rzymskim Awentynie. Po licznych podróżach po europejskich sanktuariach trafił na dwór księcia Bolesława Chrobrego. Stąd udał się na misję do pogańskich Prus. Podczas próby ich nawracania wraz z towarzyszącymi został napadnięty i zamordowany. Ciało męczennika wykupił Bolesław Chrobry i pochował w Gnieźnie. Wojciech już dwa lata po śmierci został kanonizowany.

BELKA TĘCZOWA

Zabytkiem godnym uwagi jest grupa Ukrzyżowania umieszczona na belce tęczowej. Centralnym przedstawieniem jest ukrzyżowany Chrystus w towarzystwie Matki Boskiej i św. Jana Ewangelisty. Ekspresja przedstawienia, muskularne ciało, wyraźne emocje uwidocznione w pozach i twarzach świętych charakterystyczne są dla epoki baroku. Typowe dla tego okresu jest również przedstawienie perizonium, czyli tuniki wokół bioder Chrystusa, która jest stosunkowo wąska, finezyjnie zawiązana na boku i wzbogacona sznurem. Krzyż również otrzymał dodatkowy element – glorię symbolizującą boskość i wieczną chwałę.

SACRUM I PROFANUM

Niektóre elementy wyposażenia w kościołach drewnianych pełniły symboliczne funkcje, dzieląc sfery *sacrum* i *profanum*. Niewątpliwie należała do nich belka tęczowa, ale warto też zwrócić uwagę na balustradę, gdyż niewiele jest kościołów, w których się zachowała. Balustrada umieszczana była na stopniach prezbiterium, gdzie wierni klękali, przystępując do komunii świętej. Jest to element wyposażenia kościoła, przy którym wierni zbliżają się do zbawienia, przyjmując Najświętszy Sakrament.

Balustradę tworzą ozdobne tralki. Te zewnętrzne wykończone zostały stylizowaną wicią roślinną z kapitelem w formie główki (powstała w ten sposób stylizowana kariatyda, czyli kolumna w kształcie kobiety – typ figury wywodzący się z okresu starożytnego). Całe swoje doświadczenie i wiedzę nieznaną z nazwiska snycerz przekazał w tym drewnianym dziele.

PRYWATNY OŁTARZ

Wyróżniającym się wśród drewnianych zabytków obiektem jest ołtarz z kaplicy bocznej wzniesionej w 1720 roku z drewna modrzewiowego. Jego fundatorami była rodzina Lutomskich, właścicieli wsi Łubowo.

Przypuszczalnie ołtarz został ufundowany w podziękę i służył do prywatnej modlitwy. Prawdopodobnie umieszczenie tutaj św. Jana Nepomucena – męczennika, który zginął, gdyż nie chciał zdradzić tajemnicy spowiedzi – nie było przypadkowe. To jemu powierzano najskrytsze błagania, prośby i dziękczynienia. Darzono go wielkim zaufaniem. Ołtarz w kaplicy, wzniesiony jako wotum, czyli dziękczynienie, jest miejscem skupienia i cichej, wewnętrznej modlitwy.

Symbol Oka Opatrzności Bożej otoczony gładzi z złotymi promieniami.

Tkaninę spina korona podtrzymywana przez aniołki zwane puttami.

Cechą wyjątkową ołtarza jest udrapowana, srebrzona tkanina znajdująca się w centralnym jego miejscu, zwana paludamentem.

Wotum z herbem rodowym Szeliga.

Po bokach tkaniny znajdują się figury Matki Boskiej i Jana Nepomucena.

STAŁA MATKA BOLEŚCIWA

Czas powstania świątyni potwierdza data umieszczona na belce tęczowej – 1759 rok. Miejsce to ma szczególne znaczenie: znajduje się ono pod sklepieniem, pomiędzy prezbiterium a nawą główną, stanowiąc symboliczne połączenie sfery *sacrum*, jaką jest prezbiterium, i sfery *profanum*, czyli nawy. Nazwa nawiązuje do tęczy - symbolicznego łącznika pomiędzy niebem a ziemią.

Na belce tęczowej umieszczona została grupa Ukrzyżowania, która powstała w I ćwierci XV wieku. Jest ona najstarszym zabytkiem, starszym od samego budynku. Dowodzi to istnienia wcześniejszego kościoła, na miejscu którego wzniesiono obecną świątynię.

*Stała Matka Boleściwa
obok krzyża ledwo żywa,
gdy na krzyżu wisiał Syn.
Duszę Jej, co łez nie mieści,
pełną smutku i boleści,
przeszedł miecz dla naszych win.
Jak płakała Matka miła,
jak cierpiała, gdy patrzyła
na boskiego Syna ból.
Widzi Syna wśród konania,
jak samotny głowę skłania,
gdy oddawał ducha już.*

XIII-wieczna pieśń tacińska
Stabat Mater Dolorosa

Rzeźby są stosunkowo niewielkie, wykonane z niepomalowanego drewna. Ich surowa stylistyka przypomina rzeźbę ludową.

Pofalowane szaty oplatają spokojne, statyczne postacie, których ekspresja wyrażona została przede wszystkim poprzez przekrzywienie głów. Pozy ich wyrażają nie tyle smutek i ból po utracie ukochanej osoby, ile raczej zamyślenie i smartwienie. Postacie symbolizują zadumę nad losem ludzkim, może nad jego przeznaczeniem. Drewniane rzeźby są przekazem doświadczenia i skupienia, jakie towarzyszyło anonimowemu twórcy pracującemu niewątpliwie pod natchnieniem „Bożej Iskry”, którą dostrzegamy w owych dziełach.

SALVATOR MUNDI

Centralnym przedstawieniem ołtarza głównego jest rzeźba *Salvator Mundi*, tzn. Zbawiciela Świata. Jest to hieratycznie, majestatycznie, frontalnie ukazana postać Jezusa Chrystusa, zaprezentowanego jako Władcy i Boga. W ikonografii tradycyjnie królującego Chrystusa prezentowano w postawie stojącej lub siedzącej na tronie, z jabłkiem w jednej dłoni i drugą dłonią uniesioną w geście błogostawieństwa. W późniejszych epokach jabłko było niekiedy zastępowane globem uwieńczonym krzyżem. Wizerunek ten pokazuje również, że Chrystus ma boskie pochodzenie, a jego władza nad światem pochodzi bezpośrednio od Boga.

"NIECH MI SIĘ STANIE WEDŁUG SŁOWA TWEGO"

Ołtarz boczny przedstawia scenę Zwiastowania, która posiada wyjątkową rangę, ponieważ niesie ze sobą najważniejsze wydarzenie chrześcijańskie, często umieszczane wśród wątków sztuki sakralnej. Wydarzenie ewangeliczne, o którym mowa, jest nie tylko ważnym momentem z życia Maryi, ale ma przełomowe znaczenie dla dziejów ludzkości. W przedstawionej przez chrześcijaństwo historii zbawienia zwiastowanie to chwila, w której ważą się losy świata, gdyż Maryja miała prawo do podjęcia decyzji – mogła przyjąć lub odrzucić ofiarowane jej posłannictwo.

ŚWIĘTE MĘCZENNICE

W zwieńczeniu ołtarza umieszczono dwie rzeźby: Św. Barbary (z wieżą) oraz św. Agnieszki (z mieczem, lilią i barankiem).

Św. Agnieszka w starożytności była jedną z najpopularniejszych świętych. Jako 12-letnia dziewczynka, pochodząca ze starego rodu, miała ponieść męczeńską śmierć na stadionie Domicjana ok. 305 roku. Zgodnie ze starym zwyczajem poświęca się w dniu 21.01 dwa baranki – na pamiątkę jej śmierci w obronie niewinności. Została męczeńsko zabita poprzez ścięcie mieczem. Wcześniej podjęta została próba spalenia jej na stosie, ale święta wyszła z niej bez szwanku. Skazana została na śmierć ze względu na odrzucanie propozycji małżeńskich, gdyż złożyła przysięgę wierności Chrystusowi. Agnieszka jest patronką dzieci, panien i ogrodników.

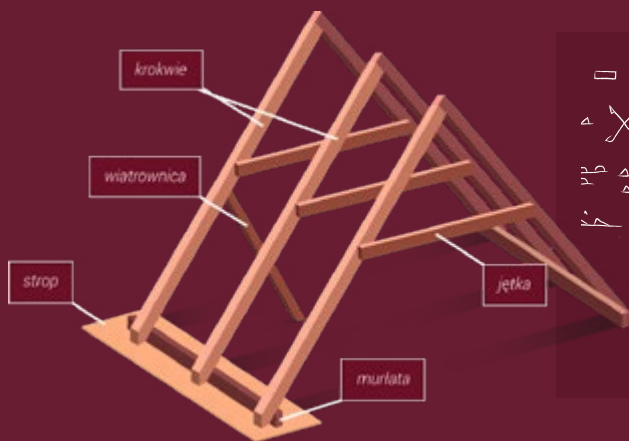

Św. Barbara przedstawiana jest z wieżą, w której została uwięziona, gdyż nie chciała wyrzec się wiary chrześcijańskiej. Nie podawano jej jedzenia, próbując złamać jej upór, żeby wyrzekła się wiary chrześcijańskiej. Jednak aniołowie dostarczali jej pokarm w postaci opłatka, którym żywiła się podczas uwięzienia. Następnie próbowano złamać jej wolę torturami i upokorzeniem. Ostatecznie została ścięta mieczem. Św. Barbara jest patronką ludzi ciężko pracujących: górników, hutników, marynarzy, żołnierzy czy kamieniarzy.

Św. Barbara przedstawiana jest z wieżą, w której została uwięziona, gdyż nie chciała wyrzec się wiary chrześcijańskiej. Nie podawano jej jedzenia, próbując złamać jej upór, żeby wyrzekła się wiary chrześcijańskiej. Jednak aniołowie dostarczali jej pokarm w postaci opłatka, którym żywiła się podczas uwięzienia. Następnie próbowano złamać jej wolę torturami i upokorzeniem. Ostatecznie została ścięta mieczem. Św. Barbara jest patronką ludzi ciężko pracujących: górników, hutników, marynarzy, żołnierzy czy kamieniarzy.

CIESIELSKIE MISTRZOSTWO

Elementem obecnym w konstrukcji każdego budynku, integralnie z nim związanym, jest więźba dachowa. Często bywa ona niedocenianym świadectwem historii, które jednak może dostarczyć wielu nowych informacji o dziejach budowli. Więżba dachowa wzniesiona w konstrukcji jętkowej w kościele w Waliszewie jest tego dowodem.

Cieśle posługiwali się znakami ciesielskimi, czyli oznaczeniami graficznymi elementów konstrukcyjnych. Dzięki nim każdy z nich został zmontowany w odpowiednim miejscu. Zdarzało się również umieszczanie daty – nie tylko wzniesienia świątyni, ale również przeprowadzonych w niej remontów – oraz podpisu wykonawcy.

SOKOLNIKI: KOŚCIÓŁ PW. ŚW. STANISŁAWA BISKUPA MĘCZENNIKA

Data budowy kościoła:
1682-1712

MORD NA BISKUPIE

Kościół w Sokolnikach wyróżnia się przepięknie malowanym wnętrzem. Polichromie wykonane zostały w 1787 roku przez Ignacego Ocaszalskiego. Fragment malowidła przedstawia „Męczeństwo św. Stanisława”, patrona parafii. Św. Stanisław, którego imię oznacza „stań się sławny”, urodził się w 1030 roku we wsi Szczepanowo. Z relacji kronikarza Wincentego Kadłubka dowiadujemy się, że biskup popadł w konflikt z królem Bolesławem Śmiałym: krytykował jego postawę wobec poddanych, upominał go i wzywał do opamiętania. Skazany został przez to na śmierć męczeńską poprzez obcięcie członków. Według kronikarza porwoczy władca osobiście zgładził niepokornego duchownego i mieczem posiekął jego ciało na drobne kawałki.

*Potykał się za sprawiedliwość,
Przed gniewem króla nie ustąpił.*

*Ponieważ stale wypominał
On okrucieństwo tyranowi,
Koronę zdobył męczennika,
Padł posiekany na kawałki.*

*Niebiosa nowy cud zdziały,
Bo mocą swą Niebieski Lekarz
Poćwiartowane jego ciało
Przedziwnie znowu w jedno złączył.*

fragment XIII-wiecznej pieśni
Gaude Mater Polonia
Wincenty z Kielczy (1200-1262)

W miarę rozwoju kultu świętego Stanisława zaczęto uznawać biskupa za głównego patrona Polski. Szczególne znaczenie miał przekaz o cudownym zrośnięciu się jego ciała. Uważano to za symbol trwałości państwa, które zjednoczyło się po rozbiciu dzielnicowym. Prawdopodobnie z okazji kanonizacji świętego Wincenty z Kielczy napisał hymn *Gaude Mater Polonia prole fecunda nobili (Raduj się, Matko Polsko w sławne potomstwo sławna)* – pieśń przypomina zasługi biskupa, jego męczeństwo oraz cuda, które dokonały się po jego śmierci.

JAK OŁTARZ BUDOWANO

Najważniejszymi elementami wyposażenia kościoła są ołtarz główny i znajdujące się w nim tabernakulum. Ze względu na łatwość obróbki oraz koszty i dostępność materiału wykonane zostały one z drewna. Proces powstawania ołtarza można podzielić na etapy. Najważniejsze było pozyskanie materiału: drewno powinno być odpowiednio sezonowane. Kolejny krok to usuwanie sęków i eliminowanie wszelkich nierówności. Następnie na wygładzoną powierzchnię nanoszono zaprawę klejowo-kredową, na niej naklejano ozdobne elementy oraz całość polichromowano, czyli malowano.

Retabulum – rodzaj nastawy umieszczonej na ołtarzu. Były to zazwyczaj dzieła malarskie, rzeźbiarskie bądź złotnicze lub też ujęte w dekorowane ramy elementy naśladujące detale architektoniczne.

Centralnym wizerunkiem jest obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, w którego dolnej części umieszczono przedstawienie morderstwa św. Stanisława Biskupa. Kompozycja sceny została skopiowana z polichromii ściennej, nieznacznie zmieniona i wzbogacona o świadków owej sceny – stojących mężczyzn w stroju sarmackim oraz rozczłonkowane ciało świętego umieszczone nad grupą postaci.

Predella – prostokątny element ołtarza, podstawa nastawy stojąca na mensie.

Bramki po prawej i lewej stronie ołtarza umożliwiają jego obejście (to rozwiązanie wzorowane na kościołach murowanych, które posiadały ambit). Nad bramkami umieszczono wizerunki Mojżesza i Aarona oplecione wieńcami z liści laurowych.

Tabernakulum – nawiązanie do namiotu, w którym Izraelici przechowywali Arkę Przymierza (z łaciny tabernaculum – 'namiot'), na zewnątrz bogato zdobiona szafka, służąca do przechowywania konsekrowanych Hostii, centralny punkt kościoła.

Mensa – płyta ołtarzowa, często w kształcie skrzyni lub sarkofagu, pokryta trzema obrusami lnianymi, przypominającymi białe prześcieradła, którymi owinięte było ciało Chrystusa w grobie.

NA PAMIĄTKĘ

Za ołtarzem głównym umieszczona została wyjątkowa, nieobecna nigdzie indziej łacińska inskrypcja dotycząca odnowienia kościoła w 1772 roku przez ks. Andrzeja Kosmacińskiego.

„Ten kościół został dzięki staraniu pobożnych osób ufundowany w 1682 roku, a gdy uległ z upływem czasu zniszczeniu, w 1772 roku odnowił go przewielebny Andrzej Kosmaciński, doktor filozofii na Uniwersytecie Krakowskim, proboszcz sokolnicki i dziekan gnieźnieński przy kościele św. Apostołów Piotra i Pawła. Ponadto ostatnio ufundował wieżę, dwie kaplice, zakrytą i dwie wnęki murowane. Wprowadził też wiele szat dzięki pomocy wiernych. Następnie w 1787 roku swoją umiłowaną świątynię sokolnicką całą przyozdobił pięknymi malowidłami. Niech za ten trud Bóg okaże mu swoje miłosierdzie

dzięki modlitwom parafian i ludu sąsiedniego. Ponownie w 1886 roku ten kościół został dzięki pomocy wszystkich parafian odnowiony i pięknie pomalowany za staraniem przewielebnego Pawła Iwickiego oraz patrona kościoła szlachetnego pana Franciszka Kruszyńskiego, właściciela dóbr Sokolniki. Malowali go wówczas Bernard Gąsienicki i Bolesław Zwolski z Gniezna”.

FUNDATORZY KOŚCIOŁA

Na ścianie tęczowej od strony prezbiterium umieszczone zostały wizerunki fundatorów kościoła. Jednym z nich był proboszcz Adam Gradowicz, rektor uczelni św. Marii Magdaleny przy kościele cysterskim w Wągrowcu, jedna z najbarwniejszych postaci XVII-wiecznego świata. Był filantropem, a przede wszystkim bibliofilem. Stworzył wartościowy księgozbiór, który zawierał dzieła teologiczne, filozoficzne, historyczne i poetyckie. Do naszych czasów ocalało 18 bezcennych starodruków z ekslibrisami Gradowicza, w tym jedne z najstarszych wydań m.in.: Arystotelesa (edycja z 1545 roku) czy Erazma z Rotterdamu (edycja z 1549 roku).

Wraz z ks. Adamem Gradowiczem współfundatorem kościoła w Sokolnikach był Wawrzyniec Kłowski. Jego wizerunek również umieszczony został w medalionie na ścianie tęczowej.

POPOWO KOŚCIELNE: KOŚCIÓŁ PW. ZWIASTOWANIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY

Data budowy kościoła:
1629

SARMACKIE TRADYCJE

W kościele w Popowie Kościelnym również odnajdziemy wizerunek św. Stanisława – znajduje się on w ołtarzu bocznym. Tu (podobnie jak w Sokolnikach) artysta dokonał zabiegu przeniesienia sceny historycznej z XI wieku w czasy mu współczesne – do wieku XVII. Biskup jest przedstawiony w typowych szatach duchownego, zaś pozostali bohaterowie w sarmackich strojach charakterystycznych dla XVII-wiecznej szlachty.

Polski Sarmata był wojownikiem, cechować go miały powaga, męstwo, ale też swoboda. Powinien walczyć w obronie ojczyzny i wiary chrześcijańskiej. Sarmatyzm jako jeden z nurtów myślowych i artystycznych polskiego baroku to wyjątkowe zjawisko. W kościele w Popowie Kościelnym można dostrzec je w umieszczonych na ścianach portretach trumiennych wykonanych w końcu XVII wieku oraz portretach fundatorów, przedstawionych w stroju sarmackim.

Strój sarmacki był bardzo dostojny, bogaty i barwny. Składał się przede wszystkim z żupanu przepasanego pasem, na który nakładano kontusz. Na nogach noszono szarawary. Dla Sarmaty charakterystyczne były wąsy i broda oraz wysoko podstrzyżona głowa i włosy pozostawione na czubku głowy.

Zgodnie z XI-wieczną legendą krakowski biskup Stanisław planował wnieść kościół. Nabył w tym celu ziemię od rycerza zwanego Piotrowinem, który niebawem zmarł. Wówczas oskarżono Stanisława o to, że bezprawnie zagarnął grunty. Powołano sąd i rozpoczęł się proces. Ponieważ Stanisław w żaden sposób nie mógł udowodnić swej niewinności, wskrzesił zmarłego Piotrowina, by ten mógł zeznawać. W ten sposób zarzuty oddalono, a dobre imię św. Stanisława zostało oczyszczone.

ŁOŻA KOLATORSKA

W prezbiterium kościoła, miejscu przeznaczonym dla osób konsekrowanych, umiejscowiona została łoża kolatorska. Jest to wyodrębnione miejsce przeznaczone dla kilku osób, zazwyczaj dla wybitnych osobistości lub fundatorów. Określenie „kolator” pochodzi z łaciny i oznacza darczyńcę, patrona kościoła lub jego fundatora. Kolatorami byli dawniej właściciele ziemscy z terenu parafii. Mieli prawo przedstawiania biskupowi kandydatów na beneficjentów przy kościele. Mogli również umieszczać w kościele tablice nagrobkowe i posiadać własne ławki.

TRON CELEBRANSA

Obok łoża kolatorskiej jest jeszcze jeden element wyposażenia kościoła przeznaczony dla wyróżniających się osobistości – jest nim fotel celebransa. Umieszczony jest w sedillii, czyli miejscu w kościele przeznaczonym dla celebransa i służby liturgicznej, które zazwyczaj znajduje się w prezbiterium. Sedille umieszczano przy ścianie prezbiterium. Z czasem siedzenia upodobniały się do tronu, szczególnie to przeznaczone dla celebransa. Kapłan siada na nim podczas śpiewów liturgicznych wykonywanych przez chór lub podczas czytań. Odnowiona liturgia wymaga, aby siedzenie celebransa i jego asysty było usytuowane tak, aby wierzni widzieli, że kapłan stoi na czele wspólnoty liturgicznej.

INOWROCŁAW: KOŚCIÓŁ FARNY PW. ŚW. MIKOŁAJA

Data budowy kościoła:
XV WIEK

CHRYSTUS MISTYCZNY

W barokowym ołtarzu bocznym w kościele św. Mikołaja w Inowrocławiu centralne miejsce zajmuje figura Ukrzyżowanego, która jest o prawie 400 lat starsza od samego ołtarza (datuje się ją na połowę XIV wieku). Przyozdobiona została widokiem Jerozolimy wykonanym z blachy posrebrzanej oraz ozdobnymi asymetrycznymi motywami kwiatowymi, również wykonanymi z blachy. Elementy te zostały dodane dopiero na początku XX wieku.

Chrystus Ukrzyżowany reprezentuje formę stylistyczną tzw. typu mistycznego. Niejednorodny stylowo, wyrzeźbiony w sposób miejscami niezgodny z anatomią człowieka (np. układ żeber nie do końca odpowiada rzeczywistości), przedstawia szczególny moment. Jest to moment agonii – pokazują to opadająca głowa i ciężar całego ciała wiszący na rękach, mocno napiętych, z widocznymi ścięgnami. Połączenie cierpienia i pokory wobec nieuniknionego losu, spokój emanujący z umęczonego ciała wiąże się z potrzebą ukazania ludzkiej natury Chrystusa – cierpiącego i pogodzonego ze swoją ofiarą.

WYBITNY KAZNODZIEJA

Inny ołtarz boczny przedstawia wizerunek św. Antoniego Padewskiego. Żył on w XIII wieku i zastąpił z tego, że głosił bardzo płomienne kazania, wzywając do nawrócenia. Cechował się świetną pamięcią, szeroką wiedzą i silną, czystą barwą głosu. Potrafił mówić zrozumiale nie tylko do Włochów, ale także Hiszpanów i Niemców. Kanonizowany został rok po swojej śmierci. Pochowano go w Padwie w specjalnie wybudowanej bazylice. Do dziś nie uległy rozkładowi jego struny głosowe, które służyły do głoszenia Bożej chwały.

Św. Antoni zwalczał lichwę. Przez całe życie był ubogi i dbał o ubogich, dlatego w naszych kościołach obok jego wizerunku są skarbonki dla biednych. W ten sposób nadal się o nich troszczy.

Legenda podaje, że posiadał dar bilokacji (czyli mógł być w dwóch miejscach jednocześnie) i czytał w ludzkich sercach. Dokonywał licznych cudów uzdrowień z ciężkich chorób.

Przedstawiany jest z małym Jezusem, gdyż według legendy pewnej nocy Dzieciątko odwiedziło go, ucałowało i zapewniło o miłości Boga. W krótkim czasie ogłoszony został również Doktorem Kościoła.

Ze względu na ochronę zabytkowego obrazu św. Antoniego srebrną sukienkę postanowiono po konserwacji zawiesić osobno, w pełni eksponując dwa dzieła.

CHROŃ NASZE MIASTO

W ołtarzu bocznym znajduje się obraz Matki Boskiej Pocieszenia. Jest to kopia obrazu z sanktuarium w Borku Wlkp. W drugiej połowie XVII wieku przybrał tam na silny ruch pielgrzymkowy, gdyż wizerunek Matki Boskiej Boreckiej słynął z licznych cudów i łask. W tym okresie sporządzono wiele kopii obrazu i umieszczono je w kościołach na terenie całego kraju, w tym także w Inowrocławiu.

Nad wizerunkiem Maryi widnieje łaciński napis:
„Regina Poloniae praesidium urbs nostra” – Królowo Polski, chroń nasze miasto.

Cudowny obraz przedstawia Maryję w półpostaci – w lewej ręce trzyma Dziecię, zaś prawą dłonią wskazuje na nie, jakby mówiła: „Idźcie do Jezusa, cokolwiek wam każe czynić, czyńcie!”.

CHRZEST W JORDANIE

Niezbędnym wyposażeniem kościoła katolickiego jest chrzcielnica. Ta znajdująca się w kościele w Inowrocławiu wykonana została z drewna. Reprezentuje ona typ kielichowy – jego specyficzne elementy to czasza z pokrywą, trzon oraz stopa. Na chrzcielnicy umieszczono rzeźbę przedstawiającą chrzest Chrystusa, udzielany przez Jana Chrzciciela.

Ewangelia św. Marka mówi: „Jan nosił odzienie z sierści wielbłądziej i pas skórzany wokół bioder, a żywił się szarańczą i miodem leśnym. I tak głosił: »Idźcie za mną mocniejszy ode mnie, a ja nie jestem godzien, aby się schylić i rozwiązać rzemiek u jego sandałów. Ja chrzciliem Was wodą, On zaś chrzcici Was będzie Duchem Świętym«. W owym czasie przyszedł Jezus z Nazaretu i przyjął od Jana chrzest w Jordanie. W chwili gdy wychodził z wody, ujrzał rozwierające się niebo i Ducha jak gołębicę zstępującego na siebie. A z nieba odezwał się głos: »Tyś jest mój Syn umiłowany, w Tobie mam upodobanie«”.

W kościele pw. św. Mikołaja w Inowrocławiu ochrzczony został w 1860 roku Jan Kasprówic, jeden z najwybitniejszych polskich poetów. W swoich wierszach opiewał piękno krajobrazu rodzinnych Kujaw, a część utworów powstała w stylizowanej gwarze kujawskiej.

*Święty Kazmier – powracają czajki;
Święty Wojciech – bociany kłękocą,
Słońce grzeje, rowy w mlecz się złocą,
Brzmia skowronki, rychłe, polne grajki.
Po murawach dzieci, strzępem krajki
Podkasane, w pasy się szamocą;
Na przyłbicach baby w głos chichocą –
„Eh! Kumorku! Bajki, żywe bajki!”*

Kościół Rzymskokatolicki
pw. św. Mikołaja Biskupa
SKOKI

SKOKI

Kościół
Rzymskokatolicki
pw. Wszystkich
Świętych
RACZKOWO

Kościół Rzymskokatolicki
pw. św. Michała Archanioła
JABŁKOWO

131

KŁECKO

Kościół Rzymskokatolicki
pw. św. Stanisława Biskupa Mę
SOKOLNIKI - STR. 11

Kościół Rzymskokatolicki
pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa
REJOWIEC

Kościół Rzymskokatolicki
pw. Bożego Ciała
ŁĄCIEWNIKI KOSCIELNE

KAPLICA
pw. Świętej Rozalii
SŁAWNO

Kościół Rzymskokatolicki
pw. Bożego Ciała
ŁĄCIEWNIKI KOSCIELNE

Kościół Rzymskokatolicki
pw. św. Jana Chrzciciela
KISZKOWO

Kościół Rzymskokatolicki
pw. św. Katarzyny
WALISZEWÓ - STR. 8

GNIEZNO

Kościół Rzymskokatolicki
pw. św. Katarzyny
WĘGLEWO

Wielkopolski Park
Etnograficzny
DZIEKANOWICE

Kościół Rzymskokatolicki
pw. św. Mikołaja
ŁUBOWO - STR. 5

POBIEDZISKA

Kościół Rzymskokatolicki
pw. św. Marcina
PAWŁOWO

55

CZERNIEJEWO

15

92

Kościół Rzymskokatolicki
pw. św. Katarzyny
OPATÓWKO

Kościół Rzym
pw. św. Micha
GRZYBÓW
Kościół Rzymskokatolicki pw. św. Marii
BR

Kościół Rzymskokatolicki
pw. Świętego Krzyża
WRZESNIA - STR.

Kościół Rzymskokatolicki
pw. św. Marcina
KACZANOWO

A2

Kościół Rzymskokatolicki
pw. św. Andrzeja Apostoła
NOWA WIEŚ KRÓLEWSKA K. WRZESNIA

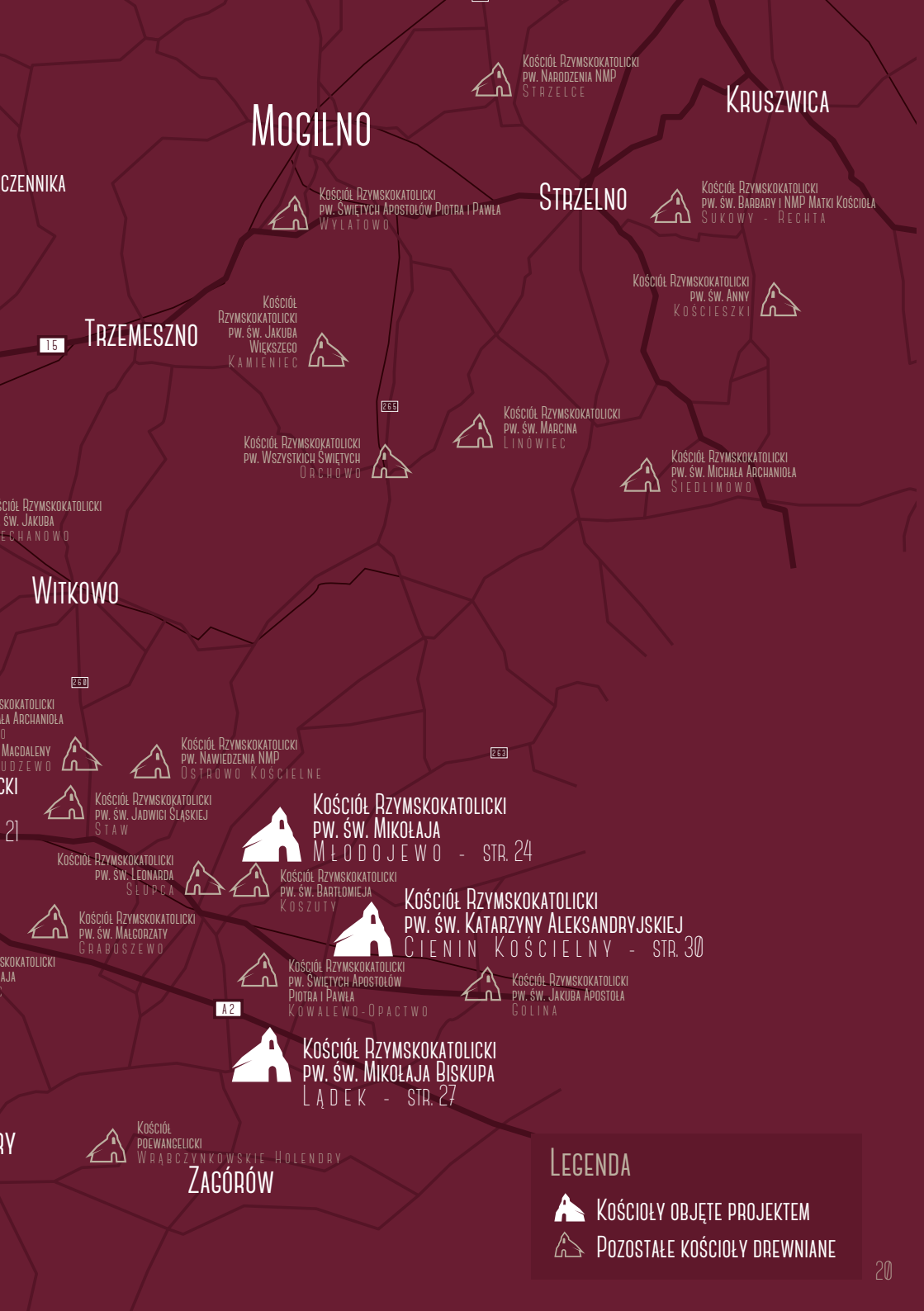
Kościół Rzym
pw. św. Mikoł
ZIELINIEC

MILOSŁAW

PYZDRA

ARCHIDIECEZJA GNIEŹNIEŃSKA

CZĘŚĆ POŁUDNIOWA

Mogilno

Kruszwica

CZENNIKA

STRZELNO

TRZEMESZNO

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. JAKUBA
LECZANOWO

WITKOWO

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. ARCHANIOŁA
MAGDALENY
UDZEWO
CIEKI

21

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. MŁODOCIECHA
CIEKI

RY

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. NARODZENIA NMP
STRZELCE

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. ŚWIĘTYCH APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA
WYŁATOWO

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. BARBARY I NMP MATKI KOŚCIOŁA
SUKOWY - RECHTA

Kościół
Rzymskokatolicki
p.w. Św. JAKUBA
WIEKSZEGO
KAMIENTEC

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. ANNY
KOŚCIESZKI

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Wszyskich ŚWIĘTYCH
ORCHOWO

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. MARCINA
LINOWIEC

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. MICHAŁA ARCHANIOŁA
SIEDLIMOWO

259

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Nawiedzenia NMP
OSTROWO KOŚCIELNE

253

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. MIKOŁAJA
MŁODOJEWO - STR. 24

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. LEONARDA
SŁUPCA

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. BARTŁOMIEJA
KOŠUTY

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. KATARZYNY ALEKSANDRYJSKIEJ
CIENIN KOŚCIELNY - STR. 30

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. MAŁGORZATY
GRABOSZEWO

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. ŚWIĘTYCH APOSTOŁÓW
PIOTRA I PAWŁA
KOWALEWO-OPACTWO

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. JAKUBA APOSTOŁA
GOLINA

42

Kościół Rzymskokatolicki
p.w. Św. MIKOŁAJA BISKUPA
ŁĄDEK - STR. 27

Kościół
POMIĘCIELSKI
WRĄBCZYŃKOWSKIE HOLENDRY

ZAGÓRZÓW

LEGENDA

KOŚCIOŁY OBJĘTE PROJEKTEM

POZOSTAŁE KOŚCIOŁY DREWNIANE

ARMA CHRISTI

Centralnym przedstawieniem w kościele pw. św. Krzyża we Wrześni-Lipówce jest obraz „Ukrzyżowanie”, który przypuszczalnie powstał w 1641 roku. Głównymi postaciami obrazu są Ukrzyżowany Chrystus, Matka Boska oraz św. Jan. W tle widoczna jest panorama bliżej nieokreślonego miasta, szturmujące wojska oraz niewielka postać klęczącego księdza w komży. Prawdopodobnie jest to fundator kaplicy, ks. Stanisław Bielawski, proboszcz wrzeński z lat 1627-1648.

W antependium ołtarza głównego znajduje się wyjątkowy obraz przedstawiający Arma Christi, czyli narzędzia Męki Pańskiej. Należą do nich:

- chusta z wizerunkiem przebitych stóp i dłoni wraz z sercem płonącym na tle krzyża,
- gwoździe,
- korona cierniowa,
- napis INRI,
- młotek i obcęgi,
- bicz i różga do chłostania,
- latarnia (ludzie arcykapłana z zapalonymi latarniami poszukiwali Chrystusa w Getsemani),
- zbrojna rękawica (motyw zaczerpnięty z „Gorzkich Żali”, gdzie mowa o żołnierzu, który uderzał w twarz Zbawiciela),
- sakiewka z pieniędzmi (za 30 srebrników Judasz wydał Chrystusa),
- szata szkarłatna (kolor męczeństwa),
- dzban,
- łańcuch,
- kości do gry (żołnierze grali nimi o szaty Pana),
- gąbka na włóczni (gąbka była nasączona octem i nią napojono Chrystusa),
- włócznia (przebito nią bok Chrystusa),
- drabina (symbol zdjęcia z krzyża),
- słup (przy słupie Chrystus był biczowany).

UCIECZKA OD ZARAZY

Powstanie kościoła na Lipówce wiąże się z cudownym źródłem. Tradycja związanych z nim uzdrowień podkreślona została również poprzez umieszczenie w kościele obrazów świętych: Rozalii i Rocha, chroniących przed zarazą i chorobami zakaźnymi.

Św. Rozalia była dziewicą i pustelnicą z XII wieku, pochodzącą z Palermo. Urodziła się w zamożnej rodzinie, gdzie wzrastała w wierze chrześcijańskiej. Samo nadanie jej imienia Rozalia przybliżyło do Boga – gdyż rosa oznacza miłość do bliźnich i Boga, zaś lilia to czystość i oddanie Bogu. Święta odrzuciła propozycję wyjścia za młodzieńca z bogatego rodu i uciekła do jaskini pod Palermo, gdzie wiodła pustelnicze życie, pełne modlitwy i umartwień. Zmarła w samotności w wieku 31 lat.

***Witaj Rochu, mężu święty,
Tyś z wielkiego rodu wzięty!
Gdy miejsca święte obchodzisz,
Zapowietrzonych przywodziśz
Do zdrowia samem dotknięciem,
Z wielkiem wszystkich podziwieniem.
Pozdrowienieć ponawiamy,
Zachowaj nas – upraszamy –
Od wrzodów, moc nad któremi
Wziąłeś słowy anielskimi.***

Hymn o świętym Rochu

Św. Roch, żyjący w XIII-XIV wieku, urodził się w Langwedocji. Wymodlony przez matkę, przyszedł na świat ze znamieniem na piersi w kształcie krzyża. Rozdał biednym cały majątek, który odziedziczył po rodzicach, i pomagał w szpitalu w Rzymie. Już za swego życia zasłynął, czyniąc cuda uzdrowienia, sam jednak zachorował na dżumę. Wracając do rodzinnej Langwedocji, został uznany za szpiega i pojmany. Przypuszczalnie działaniami tymi kierował zazdrosny wuj. Zmarł po porwaniu i osadzeniu w więzieniu, a rozpoznany został przez miejscowych dzięki znamieniu widocznemu na jego piersi. Nad ciałem wisiała kartka, że ci, którzy będą wzywać pomocy św. Rocha od zarazy, zostaną uleczeni. Św. Roch jest opiekunem chorych, szpitali, więźniów, wzywany jest szczególnie właśnie podczas zarazy.

PRZEMIENIENIE PAŃSKIE

Polichromie, czyli wielobarwne malowidła zdobiące ściany, stropy lub sklepienie, należą do najczęściej stosowanych dekoracji wnętrz budowli sakralnych. Wnętrze kościoła na Lipówce zdobi polichromia z 2 połowy. XIX wieku. Na drewnianych deskach namalowane zostały architektoniczne gzymsy, pilastry z marmoryzacją i cokół, naśladujące dekoracje w murowanych budowlach. Dominującym kolorem jest intensywny niebieski, wypełniający płaszczyzny pomiędzy namalowanymi jasnymi pilastrami.

Centralną sceną polichromii stropu jest scena Przemienienia Pańskiego. Malowidła te powstały w 3 ćwierci XVIII wieku w stylistyce baroku ludowego.

„Po sześciu dniach Jezus wziął z sobą Piotra, Jakuba i Jana i zaprowadził ich samych osobno na górę wysoką. Tam przemienił się wobec nich. Jego odzienie stało się lśniące białe tak, jak żaden folusznik na ziemi wybielić nie zdoła. I ukazał się im Eliasz z Mojżeszem, którzy rozmawiali z Jezusem. Wtedy Piotr rzekł do Jezusa: «Rabbi, dobrze, że tu jesteśmy; postawimy trzy namioty: jeden dla Ciebie, jeden dla Mojżesza i jeden dla Eliasza». Nie wiedział bowiem, co należy mówić, tak byli przestraszeni. I zjawił się obłok, osłaniający ich, a z obłoku odezwał się głos: «To jest mój Syn umiłowany, Jego słuchajcie!». I zaraz potem, gdy się rozejrzeli, nikogo już nie widzieli przy sobie, tylko samego Jezusa». (Mk 9, 2-9)

Pod deskowaniem ścian podczas konserwacji odkryto starsze polichromie, zacheuski (krzyże apostołskie, umieszczane w miejscach, zazwyczaj 12, które biskup namaścił podczas dedykacji lub konsekracji kościoła; pod nimi umieszczane są świeczniki lub lampki) oraz fragmenty paludamentu (ozdobna udrapowana tkanina) ozdabiające ściany prezbiterium.

OPOWIEŚĆ O MĘCE I ZMARTWYCHWSTANIU

Tryptyk z kościoła pw. św. Mikołaja w Młodojewie jest wybitnym i unikatowym dziełem sztuki. Nazwa oznacza, że składa się on z trzech głównych elementów: centralnego z przedstawieniem ukrzyżowania Chrystusa i bocznych ruchomych skrzydeł pokrytych z obu stron dekoracją malarską. Zazwyczaj tryptyk prezentowany jest otwarty, jedynie w okresie po Wielkanocy skrzydła są zamykane celem zaprezentowania scen zawiązanych ze Zmartwychwstaniem.

veraikon – wizerunek Chrystusa na chuście

pożegnanie Jezusa z matką przed swą męką (scena nie do końca zidentyfikowana)

biczowanie

ukoronowanie cierniem

upadek pod krzyżem

Ecce Homo

Głównym przedstawieniem jest scena ukrzyżowania Chrystusa wraz z dwoma łotrami.

Tryptyk powstał w latach 1581-1582 (daty umieszczone w różnych częściach obrazu).

Tryptyk nie jest zwykłym obrazem przedstawiającym Ukrzyżowanie. W swojej stylistyce artystycznej zawieszony został pomiędzy dwiema epokami: późnym średniowieczem i renesansem. Sama forma tryptyku jest późnogotycka, również sposób malowania przez artystę postaci i ich stylizacje są stworzone w gotyckiej estetyce. Natomiast umieszczenie krajobrazu w tle, zastosowanie perspektywy, stroje Marii Magdaleny i mężczyzny na koniu są elementami renesansowymi. W postaciach tych przypuszczalnie upamiętnieni zostali fundatorzy tryptyku.

Niezwykłość młodziejewskich scen Męki Pańskiej wynika z pokazania ich jako opowieści, historii z przesłaniem opowiedzianych przez anonimowego twórcę. Artysta poprzez swoje dzieło prowadzi dialog z odbiorcą, umieszczając w nim treści symboliczne, odwołujące się do erudycji, wiedzy i wrażliwości widza (np. daty, postacie łotrów, pies, czaszki). Autor poprzez dzieło ukazuje swoją ekspresję i warsztat, a także przekazuje historię – tę oczywistą, pierwszoplanową i tę symboliczną, zawartą między pociągnięciami pędzla. Niewątpliwie „Boża Iskra” napęłniła anonimowego twórcę talentem, dzięki któremu zwykły kawałek drewnianej deski przeistoczył się w ponadprzeciętne dzieło sztuki.

CHRYSTUS FRASOBLIWY

Chrystus Frasobliwy to przede wszystkim ukazanie ludzkiej natury Boga, pozbawionego nadprzyrodzonej doskonałości, zasmuconego i zadumanego nad okrucieństwem człowieka. Wizerunek ten mocno zakorzenił się w sztuce ludowej – rzeźby często umieszczane są w niewielkich kapliczkach przy wiejskich drogach, służąc lokalnym praktykom religijnym. Dawniej Chrystus Frasobliwy był częstym widokiem wiejskiego krajobrazu.

Rzeźba przedstawia Chrystusa siedzącego i rozmyślającego, z głową opartą na dłoni. Niektórzy odczytują tę postać jako uchwyconą w momencie po zadanych cierpieniach, na co wskazują mają koronę cierniową na głowie oraz widoczne ślady po biczowaniu Chrystusa czekającego na ukrzyżowanie. Inna, bardziej ogólna interpretacja mówi, że jest to symboliczne streszczenie całej Męki Pańskiej.

Drewniana, wykonana w stylistyce gotyckiej rzeźba Chrystusa Frasobliwego powstała blisko 500 lat temu

***O czym rozmyślasz, siedząc na szerokiej skale, samotny,
Z brodą wspartą na rękę, Chrystusie, głowo znużona,
Pewnie o dziele zbawienia, o śmierci, która cię spęta,
O roztrzaskaniu wrót piekła, o twardym Królestwie Bożym.***

Chrystus Frasobliwy
Klemens Janicki (1516-1543)
Przekład Zygmunt Kubiak

ZWYCIĘZCA ŚMIERCI

Figura zwycięskiego Chrystusa obecna jest w każdym kościele katolickim. Ta z kościoła w Młodojewie jest wyjątkowa, gdyż ma blisko 400 lat. Niezbyt wielkich rozmiarów, bo ok. 70-centymetrowa postać Chrystusa przedstawiona została z prawą ręką uniesioną w geście błogosławieństwa. Zbawiciel ubrany jest w czerwony płaszcz, który wcześniej symbolizował oszczerstwo, natomiast po zwycięskim zmartwychwstaniu stał się znakiem męczeństwa Chrystusa. Dodatkowym elementem podkreślającym panowanie boskie jest korona na głowie Jezusa, która wskazuje na królowanie Boga na ziemi.

*„Zmartwychwstał Pan, zwycięską chwałą niebo brzmi.
Któż tak jak On majestatu blaskiem łśni”.*

Pieśń Wielkanocna

BOGACTWO DETAILI

Ołtarz główny wykonany został w stylistyce późnobarokowej w 1 połowie XVIII wieku. Okres ten w sztuce cechuje niezwykle przepych widoczny w ołtarzu: przesyt form i nadmiar detali. Szczególnie intrygujące są dwa z nich, wyrzeźbione w formie wyszukanych wazonów i umieszczone na uszakach ołtarza. Przypuszczalnie są to relikwiarze, gdyż w ścianie mają niewielką szybę. Nietypowe jest ich umiejscowienie, gdyż wyeksponowane zostały w zwieńczeniu ołtarza, po obu bokach Opatrzności Bożej. Symbol Bożego wstawiennictwa otoczony złotymi promieniami i chmurami jest symbolem wiary, podkreśla, że Bóg czuwa nad wierzącymi. Boży „wzrok” eksponuje obecność Wszechwidzącego, w którym człowiek znajduje poczucie bezpieczeństwa i wsparcia. Po bokach widnieją rzeźby: św. Mikołaja ze złotymi kulami oraz św. Stanisława ze wskrzeszonym Piotrowinem.

CHRYSTUS CIERPIĄCY

Drewniane zabytki znajdujemy również w kościołach murowanych, są to wówczas elementy wyposażenia. W kościele pw. św. Mikołaja w Łądku zwraca uwagę przepiękny krzyż procesyjny.

Rzeźba przedstawiająca dramatyczny moment śmierci Chrystusa powstała ponad 500 lat temu. Nieznany nam artysta skupił się na szczegółach ciała Ukrzyżowanego. Ręce dźwigające ciężar ciała są mocno naciągnięte: szczegółowo przedstawiono mięśnie i ścięgna. Być może właśnie w ten sposób, odwołując się do wyobraźni wiernych, artysta chciał podkreślić cierpienia Chrystusa. W rzeźbie wyraził też własne emocje, poświęcając się detalicznej pracy dłutem w drewnie.

Postać Chrystusa, wydobyta niedawno z zapomnienia, jest dziś częścią krzyża procesyjnego, który towarzyszy mieszkańcom Łądku podczas wielu uroczystości, na przykład prowadzony na czele procesji rezurekcyjnej i Bożego Ciała.

Skrót liter INRI umieszczony na krzyżu mówi: Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum - Jezus Nazarejczyk Król Żydów.

Tunikę Chrystusa (tzw. perizonium) w różnych epokach prezentowano w odmienny sposób. W okresie średniowiecza była bardzo krótka, drapowana, z węzłem umieszczonym na boku.

BLIŹNIACZY ZESTAW

Na prześle łączącym prezbiterium z nawą umieszczone zostały bliźniaczo podobne do siebie zabytki – ambona oraz chrzcielnica. Powstałe w 2 połowie XVIII wieku, prezentują styl rokokowy i ozdobione są delikatnymi rocailami (delikatny ornament naśladowujący muszlę lub florę morską) z niebieską marmoryzacją (rodzaj malarstwa na drewnie, forma delikatnych żyłkowań, imitujący marmur, nadający szlachetność).

Oba obiekty ozdobione zostały zapleczkiem zwieńczonym lambrekinem (ozdobnie upiętą kotarą drewnianą pokrytą srebrem). Nad nimi umieszczono rzeźby: Jana Chrzciciela na chrzcielnicy i Chrystusa błogosławiącego na ambonie, zaś obie czasy zabytków zamknięto przepięknym srebrnym kiściem winogronowym. Na szczególną uwagę zasługuje chrzcielnica, wyróżniająca się opuszczaną czaszą, w której umieszczona została misa z wodą święconą. Jest to niezmiernie rzadko spotykane rozwiązanie. W swojej formie powtarza kształt ambony, dopiero podczas uroczystości chrztu ujawnione zostaje przeznaczenie obiektu.

LEGENDA O ŚW. MIKOŁAJU

Jednym z najczęściej występujących patronów świętyń jest św. Mikołaj, jego wizerunek odnajdujemy także na feretronie (przenośny, obustronnie malowany obraz religijny w ozdobnej ramie, noszony podczas procesji) z Łądka. Najstarsze zapiski o św. Mikołaju dowodzą, iż żył on na przełomie III i IV wieku i był biskupem z Miry. Wsławił się cudami oraz pomocą biednym i potrzebującym. Jego rodzicami byli ludzie szlachetni, bogaci i pobożni. Dorastając, wyrzekł się kobiet, rozrywek, polityki i handlu i poświęcił się pobożności.

Św. Mikołaj uznawany jest za świętego, który udziela wspomnienia w każdej potrzebie – stąd tak wiele kościołów pod jego wezwaniem.

Po śmierci rodziców Mikołaj rozdał cały majątek. Stawał w obronie pokrzywdzonych, wspomagał biednych. Przedstawiany jest z trzema kulkami, co można wiązać z legendą o trzech córkach sąsiada. Został on za chciwość ukarany przez Boga pozbawieniem majątku, w związku z tym nie miał posagu dla córek. Chciał sprzedać je do domu publicznego. Wówczas Mikołaj postanowił uratować dziewczyny i wrzucił przez okno ich domu sakiewki z pieniędzmi. Dzięki temu dwie z nich szczęśliwie zostały wydane za mąż. Dopiero gdy sąsiad pozostał z trzecią córką, postanowił się dowiedzieć, kto jest taki hojny. Odkrywszy prawdę, zawstydzony podziękował Mikołajowi.

CONFESSIO ZNACZY 'WYZNAJĘ'

Kolejny element wyposażenia nie jest kojarzony z dziełem sztuki. Konfesjonał (z łaciny *confessio* – 'wyznaję') to przedmiot przeznaczony do prywatnej spowiedzi. Jest on niemym świadkiem wyznań, jakich dokonuje człowiek przed Bogiem; jest uczestnikiem jego pokory, przyznania się do winy, potrzeby odpuszczenia grzechów i nadziei. Forma, w której kapłan słucha wiernego, ma zapewnić anonimowość wyznającemu przewinienia. Człowiek decydujący się na spowiedź ma mieć pewność, że jego złe uczynki nie wydostaną się poza drewniany konfesjonał, przez który powierzył swoją słabość Bogu, mając nadzieję na odpuszczenie grzechów.

CIENIN KOŚCIELNY: KOŚCIÓŁ PW. ŚW. KATARZYNY ALEKSANDRYJSKIEJ

Data budowy kościoła:
1748-1802

ZWYCIĘSKA DYSPUŃTA

Wizerunek patronki kościoła, św. Katarzyny, znajduje się w ołtarzu bocznym. Święta urodziła się w Aleksandrii w III wieku i pochodziła z zamożnego rodu. Słynęła z urody i inteligencji, była również gruntownie wykształcona. Jako chrześcijanka złożyła śluby czystości. Podczas prześladowań chrześcijan została pojmana i przymuszona do złożenia ofiary bożkom. Gdy odmówiła, cesarz zarządził dysputę religijną między Katarzyną a pięćdziesięcioma mędrkami. Katarzyna pokonała swoich adwersarzy, udowadniając słuszność wiary chrześcijańskiej i doprowadziła wielu z nich do nawrócenia. Cesarz, rozgniewany obrotem sprawy, skazał ją na tortury, m.in. miażdżenie kołem, które stało się jej atrybutem. Zginęła święta mieczem, mając 18 lat.

MUZYKA JEST MODLITWĄ

Zgodnie ze słowami św. Augustyna „Kto śpiewa, modli się dwa razy”, dopełnieniem Słowa Bożego głoszonego z ambony jest śpiew liturgiczny, w którym uczestniczą wszyscy wierni. Organy, prospekt organowy oraz empora

muzyczna są niezbędnym wyposażeniem kościoła. Znajdują się one po przeciwnej stronie ołtarza głównego, dzięki czemu głos z organów „unosi się” ponad głowami wiernych, wypełnia całą przestrzeń i dopełnia obrzędów. Organy tworzą atmosferę podniosłą i uroczystą, podkreślając misterium celebrowanej mszy świętej.

AMBO ZNACZY 'WZNIESIENIE'

Jest niewiele obiektów w kościele, które wraz z rozwojem techniki tracą na znaczeniu, a we współczesnych kościołach w ogóle są pomijane – takim elementem wyposażenia jest ambona (z łaciny *ambo* – 'wzniesienie'). Służyła ona głoszeniu Słowa Bożego i wygłaszaniu kazań. Umieszczano ją na filarze bądź na ścianie tęczowej, w miejscu pomiędzy *sacrum* (prezbiterium) a *profanum* (nawą) na znacznej wysokości – tak, aby głos kapłana docierał do najdalszych zakątków świątyni. Ksiądz na ambonie wygłaszał kazanie w językach ojczystych, poddawał interpretacji pismo i tłumaczył je dla ludu (językiem oficjalnym odprawiania mszy św. była łacina). Ambona w kościele parafialnym w Cieninie Kościelnym jest wyjątkowa pod względem swojej formy. Prowadzą do niej drzwi wykute w ścianie tęczowej. W jej wnętrzu ukryte są schody wiodące na podwyższenie.

Kosz ambony został przyozdobiony płaskorzeźbami z wizerunkami ewangelistów z atrybutami (Marek z lwem, Mateusz z człowiekiem, Łukasz z wołem i Jan z orłem) oraz wizerunkiem Jezusa Chrystusa – z otwartą księgą z greckimi literami alfa i omega, symbolizującymi początek i koniec.

Atrybuty, z którymi przedstawiani są ewangeliści, są symbolami Chrystusa: „Jak człowiek cierpiał, jak lew zwyciężył, Jak orzeł wzleciał, jak wół został zabity na ofiarę”.

KREDENCJA ZAKRYSTYJNA

Zabytkiem mało znanym – bo niewidocznym dla wiernych uczestniczących w liturgii mszy świętej – jest kredencja zakrystyjna. Ta z Cienina wykonana została na początku XX wieku w stylu eklektycznym i prezentuje mistrzowski warsztat meblarski. Przechowuje się w niej naczynia liturgiczne, pisma, obrazy oraz inne przedmioty używane podczas liturgii. Pomimo że mebel pełni funkcję czysto użytkową, niepozbawiony jest finezji i walorów estetycznych. Zaokrąglone naroża, faliste linie, precyzyjnie wykute zamki do kluczy oraz wykończenie na połysk udowadniają, że nawet przedmioty niewystawiane na widok publiczny również były pięknie i starannie wykonane.

INOWROCŁAW:
KOŚCIÓŁ FARNY PW. ŚW. MIKOŁAJA

CIENIN KOŚCIELNY:
KOŚCIÓŁ PW. ŚW. KATARZYNY
ALEKSANDRYJSKIEJ

ŁADEK:
KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MIKOŁAJA

ŁUBOWO:
KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MIKOŁAJA

MŁODOJEWO:
KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MIKOŁAJA

POPOWO KOŚCIELNE:
KOŚCIÓŁ PW. ZWIASTOWANIA NMP

SOKOLNIKI:
KOŚCIÓŁ PW. ŚW. STANISŁAWA BISKUPA
MĘCZENNIKA

WALISZEWO:
KOŚCIÓŁ PW. ŚW. KATARZYNY

WRZEŚNIA:
KOŚCIÓŁ PW. ŚW. KRZYŻA

DREWNIANE ZABYTKI ARCHIDIECEZJI GNIEŹNIEŃSKIEJ

CHCESZ DOWIEDZIEĆ SIĘ WIĘCEJ?

- **skorzystaj ze strony internetowej:** www.drewnianezabytki.pl
lub www.bozaiskra.pl/gniezno.
- **pobierz przewodnik ze strony internetowej:** zakładka *Pobierz materiały*.
- **pobierz aplikację na telefon** (Android/iOS): *Drewniane zabytki Archidiecezji Gnieźnieńskiej* lub *Boża Iskra* (prezentującą również zabytki Diecezji Bydgoskiej oraz Diecezji Kaliskiej).

W każdym z kościołów objętych projektem dostępne są materiały dla osób niedowidzących i niewidomych (teksty zapisane alfabetem Braille'a oraz tyflografiki).

CHCESZ ZOBACZYĆ WIĘCEJ?

Wejdź na stronę www.bozaiskra.pl i zaplanuj wycieczkę po Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Diecezji Bydgoskiej oraz Diecezji Kaliskiej.

Boża Iskra to projekt turystyczny prezentujący drewniane zabytki przez pryzmat talentu artystów i rzemieślników tworzących swe dzieła oraz wiernych, dla których stały się one pośrednikami w składaniu prośb i modlitw oraz świadkiem ludzkich emocji.